Doç. Dr. **Zübeyde Şadkam**
Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Türkiye Türkçesindeki Kalıp Sözlerinin Kazakçaya Çevrilmesinde Karşılaşılan Sorunlar

Kazakistan bağımsızlığına kavuştuğu günden itibaren maddi ve manevi gelişmelere başlamak amacıyla var gücüyle dış dünyanın ileri ve gelişmiş fikirlerinden yararlanarak çağdaş dünyanın standartlarına uygun biçimde maddi ve manevi birikimini yenilemeyi ve güçlendirmeyi amaçlamıştır. Karışık ve zor olan dünyaya ayak uydurabilmek, kültür- uygarlık rekabet sahnesinde benliğimizi ve öz değerlerimizi kaybetmeden başkalarının sahip olduklarını da öğrenip inceleyerek, küreselleşmeye giden dünyamızda diğer ülkelerden ve milletlerden geri kalmamamız gerektiğini de unutmamalıyız. Bu doğrultuda milli kültürümüzü koruyabilmemize ve varlığımızı sürdürebilmemize yardımcı olan yollardan biri uygarlıklararası kültür diyalogudur. Uygarlıklararası kültür diyaloğu, toplumun ve bireylerinin milli şuurunun, maddi ve manevi bilgilerinin gelişip milli kültürün zenginleşmesini destekleyen yollardan biridir.

Kazakistan Devleti diğer ülkelerle maddi ve manevi işbirliğini genişletmek ve dünya kültürü arenasında kendi yerini belirtmek amacıyla 2004-2006 yıllarında gerçekleştirdiği "Kültür Mirası" adlı programı çerçevesinde dünya kültürü mirası hazinesinden ilmi, edebi, felsefi eserleri Kazakçaya tercüme ettirerek Kazak kültürünü zenginleştirmede büyük adımlar attı. Bir yandan da çeşitli kurumlar ve müesseseler, Kazak milli kültür ürünlerinden dünya dillerine çevirileri destekleyen projeler sayesinde hem Kazak kültürünü tanıtmada hem dünya kültürünü zenginleştirmede katkıda bulundular (bulunuyorlar).

Kültür insanın yaşam ürünüdür, insan ile kültür birbirinden ayrılmaz iki parçadır, çeviri de kültürün bir parçasıdır. Çeviri eylemi bir kültürel fenomen ve olgu olduğundan onun insan kültürü ile ilişkisi çok yakın ve güçlüdür. Kültürlerarası iletişimi kolaylaştırmada, zenginleştirmede ve yenilemede çevirinin rolü ve önemi çok büyüktür.

Anadolu Türkçesi ve Kazak Türkçesinin her ne kadar akraba diller olduğunu ve aynı köke dayandığını ifade etsek de gerçek şu ki bu iki dilde konuşan insanlar arasında 11 asrı aşkın bir zaman mesafesi mevcuttur. Bu 11 asırlık süreçte her iki halkın uygarlıklararası kültür diyaloğu sayesinde uğradığı kültürel değişimi farketmemek mümkün değildir. Dilde, dinde aynıyız dememize rağmen iki Kazak ve Türk tercüme veya tercüman olmadan anlaşmakta pek de başarılı olamıyorlar!

Kazakça ve Türkçe arasında en büyük farklılık fonetik ve ses değişimlerinden kaynaklanan telaffuz sorunundan başka dikkat çeken bir başka sorun dilin içeriğini, taşıdığı manayı daha doğrusu ruhunu anlama ve kavrama sorunudur. (aldatıcı sözleri de unutmamalıyız!)

Tercüman Türkçeden Kazakçaya çeviriler yaparken her ne kadar iki dilin gramerini ve yapısını bilse de, her iki dili konuşan halkın yaşam tarzını, düşünce yapısını ve hayat felsefesini bilmeden, kavramadan yaptığı çevirilerde başarılı olamaz. Bir halkın, bir toplumun yaşam tarzının, düşünce yapısının ve hayat felsefesinin en belirgin göstergesi konuştuğu dile yansıyan kültür öğeleri, dilbirlikleri ve yaşamın her alanında ve durumunda kullandıkları kalıp sözleridir. Türkçede kalıp sözleri Kazakçada ise dilbirlikleri veya etiket sözleri ifadeleri ile tanımlanan bu sözler yaşamın her alanında çeşitli durumlarda kullanıldıkları için konuşan halkın kültürünü, inancını, düşüncesini ve beğenilerini tanımakta ve bilmekte en önemli kaynaklardandır. Ulusların dünyayı kavrayışları, sözcüklerin anlamlarını da belirlemekte ve bunlar başka dillerdekilerle hiçbir zaman eşanlamlı olmamaktadır. Dünyaya gelen insanoğlu maddi ve manevi kavramları, kendi anadilinin kalıp ve değerleriyle algılamakta, içinde yer aldığı toplumun kültür öğelerini, dünya görüşünü, yaşam biçimini, inanç ve geleneklerini içeren kavramları diliyle edinmekte ve yansıtmaktadır.

Bu nedenle günlük yaşamın çeşitli durumlarında; örneğin, hasta olan veya kötü bir durumda olan birine Türklerde «Geçmiş olsun» ifadesi, vedalaşırken giden kişiye kalan kişinin «Güle güle» ifadesini kullanması, hapşıran kişiye söylenen «Çok yaşa» ifadesine karşılık «Sen de gör» ifadesinin kullanılması, kapıdaki kişiye, mağaza satıcısının müşteriye, telefondaki kişiye «Buyurun» ifadesinin kullanılması, bakkal ve mağaza satıcısının parayı alırken «Bereket versin» ifadesini kullanması, güzel ve mutlu bir olayı yaşayan birinin onu tebrik eden ve kutlayan kişilere

«Darısı başınıza» demesi, müşteri veya iş yeri sahibi olan birine «Efendim»; saygın, terbiyeli, mütevazı olan birine «Efendi» ifadelerinin kullanılması, bayan ve hanımefendi kelimelerinin hitap ve seslenme amaçlı kullanılması, hem selamlaşma hem vedalaşma hem dilek için kullanılan «İyi günler», «İyi akşamlar» sözleri, erkeklere yönelik kullanılan «Bey» ve «Bayım» ifadeleri, hem tevazu duygusunu hem korku duygusunu bildiren «Estağfirullah» kelimesi, büyüklerin çocuklara ve gençlere hitap şekilleri olan «Yavrum», «Evladım», «Delikanlı» gibi ifadelerinin kullanımı, yemeği yapan kişiye söylenen «Eline sağlık» ifadesi, teşekkür etmeyi ve minnettarlığı bildiren «Sağol», «Allah razı olsun», «Teşekkürler» gibi ifadeleri, bir işi, görevi başarıyla en iyi şekilde yapan kişiyi alkışlamak için kullanılan «Aferin!», «Çok yaşa!» ifadesi, yeni eşya alan kişiye «Güle güle kullan» ifadesinin kullanılması, yeni ev alan kişiye «Güle güle otur», banyo veya hamamdan çıkan, saçlarını kestiren kişiye «Sıhhatler olsun» ifadesinin kullanılması, yeni bir işe giren, iyi ve güzel bir duruma, mevkiye gelen veye bir başarıya ulaşan kimseye karşı kullanılan «Hayırlı, uğurlu olsun» ifadesi, yemek yerken ya da sonunda , sofra başındakilere karşı söylenen «Afiyet olsun» ifadeleri, susayan kişinin su verene «Su kadar aziz ol!» dileği, ellerini öpen küçüklere karşı büyüklerin, «El öpenlerin çok olsun» ya da «Berhüdar ol yavrum!» ifadesinin kullanması ... gibi kalıp sözleri Türkçede kolaylıkla ve kısa sürede kalıplaşmamıştır. Anadolu Türklerinin belirli bir tarihi süreç sonucunda dillerine akseden kültür öğeleridir bu örnekler. Bu ifadeler dile yansımadan önce Türk halkının asırlardan beri yaşam birikimi ve tecrübeleri temelinde Türk dilinde yaşamakta ve varolmaktadırlar. İşte bu nedenle Anadolu Türkçesinde kullanılan birçok kalıp sözlerinin Kazakçaya aktarmaları yapılırken tam karşılıkları bulunmuyor. Çünkü Türkler Anadolu'yu fethedip yerleşmelerinden sonra o bölgede yaşayan diğer halklar ve kültürler ile iç içe yaşayarak etkileşime uğramışlardır. Orta Asya'da kalan Kazakların da diğer komşu halklar ile aynı şekilde etkileşmeleri kaçınılmazdı. Bu etkileşimlerin belirli bir zaman sonra dile yansımaları da doğal bir olaydı ve 11 asırlık bir süreçte her iki halkın dilinde yeni kültür öğeleri, dil birlikleri yada söz etiketleri ortaya çıktı; Türklerin Araplara ve İslam dünyasına yakın olmalarından dolayı Anadolu Türkçesinde Allah kelimesiyle bir çok kalıp sözün bulunduğunu, Kazaklarda ise Şamanizm izleriyle beraber İslamiyete, gök tanrı inancı ve İran kültürüne yakın olmalarından dolayı dillerinde Tanrı ve Huda kelimeleri ile yapılan bir çok kalıp sözün mevcut olduğunu görüyoruz..

Yerleşik hayata geçen Anadolu Türkleri canım, gülüm, bebeğim, bir tanem, hayatım, geçmiş olsun, sıhhatler olsun, çok yaşa, sen de gör, öptüm ... gibi sözleri rahatça kullanarak duygularını, isteklerini, hislerini çekinmeden kolaylıkla dile getirirken, Kazakların dünyaya bakış açısı, düşünce yapısı ve hayat felsefesinden kaynaklanan sebeplerden dolayı hislerini ifade etmede çekingen ve muhafazakar davrandıklarından Kazakçada Türkçede olduğu kadar bu tür kelimeler ve ifadeler sıkça ve rahatça kullanılmamaktadır. Bu nedenle Anadolu Türkçesinde olup da Kazakçada karşılığı olmayan kalıp sözlere rastlamamak mümkün değil. Bu husus tercüme ve aktarmada dikkate alınması gereken önemli konulardan biridir.

Son zamanlarda Kazakistan'ın çeşitli tv kanallarında çeşitli Türk dizilerinin yayınlandığına şahit oluyoruz. Bu dizilerin Kazak halkı tarafından büyük ilgi ve sevgiyle izlendiğini altını çizerek belirtmek istiyoruz . Bu dizilerin Türk kültürünü Kazak halkına tanıtmada elde ettikleri başarının, son 20 yılda her iki devlet tarafından yapılan resmi çalışmalara kıyasen daha etkin ve başarılı olduğnu inkar edemeyiz!!! Hatta Sovyet yönetimi tarafından bölgedeki Türklere karşı uzun yıllar boyu çeşitli nedenlerden dolayı kalıplaştırılan olumsuz düşünce ve antipati bu diziler sayesinde Kazak halkı benliğinden silinmeye başladı.

Türk kültürünü, halkını tanıtmada bu kadar önemli ve ciddi misyon taşıyan Türk dizilerinin Kazakçaya daha düzgün ve uygun aktarılması dikkate alınması gereken önemli konulardan birdir. Yukarıda örnek verdiğimiz geçmiş olsun, güle güle, eline sağlık, hapşıran kişiye söylenen «Çok yaşa» ifadesine karşılık «Sen de gör!», «Su kadar aziz ol!» gibi çok derin manevi, kültürel ve ahlaki anlam taşıyan dil birliklerinin Kazakçada tam olarak karşılığı bulunmuyor. Burada tercümana büyük sorumluluk düşmekte. Türkçedeki bu kalıp sözlerinin doğru ve başarılı bir şekilde Kazakçaya aktarılması Kazak halkının manevi ve ruhani değerlerini canlandırmakla beraber Kazak diline unutulmuş eski kavramları yeniden kazandırabilir diye düşünüyoruz. Örneğin: hapşıran kişiye «Çok yaşa» deyince bu dileğe karşılık «Sen de gör!» denmesiyle ilgili olarak; «Çok yaşa!» ifadesinin «Kop jasa!», «Sen de gör!» karşılığına da «Sen de kör!» olarak

aktarılması Kazakçanın ve Kazakların mentalitesi ve anlayışına pek yabancı gelmez. Belki başta yadırgansa da zamanla alışılacağı büyük ihtimaldir. Kötü durumlarda olan ya da hasta kişilere yönelik söylenen «Geçmiş olsun!» sözü, Kazakçaya «Tez otsın!» olarak aktarılabilir diye düşünüyoruz. Aynı şekilde «Eline sağlık» ifadesini «Kolın auırmasın!» ya da «Kolın dert kormesin!» şeklinde, susayan birine su verince «Su kadar aziz ol!» dileğinin «Sudai kadırlı bol!» şeklinde Kazakçaya aktarılması Kazak halkına Türklerin dile yansıyan manevi değerlerini de doğrudan aktaracak ve iletecektir. Halbuki izlediğimiz dizlerde bunun gibi kalıp sözleri Kazakçaya aktarılmıyor (diğer ifadeler arasına karışıyor), aktarılıyorsa da sözlük anlamı veya Rusçadan çevirisiyle aktarılıyor. Bu durum bir yandan, dizileri Kazakçaya aktaranların, hem Kazakçaya hem de Türkçeye bahsettiğimiz anlamda vakıf olmadıklarını, diğer yandan da Türkçeden Kazakçaya aktarma işinin maalesef henüz ciddi bir boyut kazanmadığını göstermektedir.

Türk halkının kültür birikimini anlamlarında taşıyan bu kalıp sözleri tercüman Türkçeden Kazakçaya aktarırken ya sözbesöz yani doğrudan kelime kelimesine çevirecek yada tasvirleme veya diğer çeviri yöntemlerini kullanacaktır. Hangi yöntemi kullanırsa kullansın, tercüman bu ifadeleri Kazak dili ve milli kültürü anlayışına uygun, en yakın, doğru ve güzel bir şekilde aktarabilmelidir.

Kazakistan ve Türkiye Cumhuriyet'leri arasında son 20 yıldaki ilişkiler yoğun ve geniş çapta gelişmesine rağmen, her iki devlet ve millet ilişkilerinde diğer alanlarda olduğu gibi dil ve aktarma konusunda da duygusallıktan öteye gidilemediğini hissediyoruz. Burada bahsettiğimiz edebi eserler yada sanat eserlerinin, şiirlerin aktarımı değil, dikkat çekmek istediğimiz konu; günlük yaşamda konuşulan dilde kullanılan etiket sözleri doğru ve anlaşılır şekilde aktarılmıyor ise sanatsal, edebi, ilmi vb. eserler nasıl aktarılır, aktarılırsa da ne kadar doğru ve başarılı olacaktır?

Gerek bireylerarası iletişim gerek kültürlerarası iletişim olsun, sonuçta başarılı bir iletişim, iletişimde olan iki tarafın birbirini yüzde yüz doğru ve net anlayabilmesiyle gerçekleşecektir. İletişimde olan kişi karşısındakinin beğenileri, düşünce tarzı, inancı, eğitim düzeyi, ekonomik ve sosyal düzeyi hakkında bilgisi olmadan pek başarılı bir konuşma ve iletişim sağlayamaz. Hatta bazen farkında olmadan yanlış anlamaların dahi ortaya çıkmasına sebep olabilir.

Örneğin: «Çok yaşa!» ifadesine karşılık cevap vermemek ya da hasta birine «Geçmiş olsun!» dileğinde bulunmamak.

Herhangi bir alanda ve herhangi bir durumda başarılı ve verimli bir iletişimin kurulabilmesi için katılımcıların iletişimde doğru anlatım ve doğru ifadeyi seçmeleri gerekmektir, yani duruma vakıf olması gerekir ve başarılı bir ilişki her zaman böyle gerçekleşmiştir. Bu durumda dilin doğru ve yetkin kullanılması önemlidir. Dili doğru ve yetkin kullanabilmek, o dilin ruhunu, felsefesini, kültürünü ve mantığını bilmekle, benimsemekle meydana gelecektir. Dili doğru anlayabilmek doğru kavrayabilmek, dili doğru öğrenmiş olmak ve dolayısıyla doğru çevirebilmek demektir.

Kaynaklar:

1. Aksan D. "Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü". Bilgi yayınevi. Ankara.2008.
2. Тіл құрал «Аударматану(ғылыми-практикалық көмекші құрал)». Алматы қаласының тілдерді дамыту басқармасы. 2008.
3. Шадкам З. «Мәдениетаралық Қарым-қатынас(сөйлеу этикеті)». Алматы.2009
4. www.kazakheli-kz. "Аударма және өркениет" монография. Алматы. 2009.

Түйін

Мақалада тіл және аударманың өзекті мәселелері қазіргі жаһандану жағдайы мен мәдениетаралық қарым-қатынас тұрғысынан қарастырылады. Қазақ тіліне аударылып беріліп жүрген көпсериялы түрік фильмдеріндегі ұлттық-мәдени компоненттері бар лексика мен фразеологиялық бірліктердің қолданысы сөз болады.

Resume

The problems of language and the role of translation in the context of globalization and intercultural kommunkatsii, in particular, the identification of national-cultural semantics, the use of vocabulary and phraseology of the national-cultural component in the Turkish soap operas translated into Kazakh

Özet

Dil sorunları ve özellikle küreselleşme ve kültürlerarası kommunkatsii bağlamında çeviri rolü, ulusal-kültürel anlambilim belirlenmesi, Kazak çevrilmiş Türk pembe diziler içinde kelime ve ulusal-kültürel bileşeninin sözcük kullanımı

Қазақ елі барда қазақ тілі де болады. Өседі. Өркендейді.

Н.Назарбаев